

Ég meini það

Dánjal Højgaard,
journalistur, skrifar:

Fótin á bremsuna!

Lögið er það. Vít hava feløg av øllum møguleikum slagi, sum stríðast móti ymiskum vandamálum. Hesi feløg skapa almennan áhuga og røring kring tey mál, sum tey hava sett sær fyrri at rokja. Men tá ið tað kemur til eitt tað størsta vandamálið í okkara samfelag – ferðsluvandamál – er einki áhugafelag. Tað er einki felag móti ferðsludeyða. Lögið, tá hugsað verður um ristingarnar, sum ferðsludeyðin ferð eftir ferð sendir igjøgnum samfelagið.

Upp á ein máta eru ferðsluvandamál vorðnar eitt tabu. Eitt evni, sum vit ikki tora at taka um rötina á og viðgera við tí eldhugi, tað hevur uppiborið. Veruligt kjak um ferðslutrygd er einki – ja tú hevur næstan fatan av, at føroysk ferðslumentan er ein náttúrlig, sum vit bara mugu læra okkum at liva við. Vit óstast, hava samkenslu, tosa kanska um at bøta um onkran vegastubba – og so koyra vit víðari.

Í roynd og veru er tað ein katastrofa fyrri okkara land, at vit ár eftir ár missa ungfolk í besta blóma. Ein katastrofa, sum er so ræðuligt, at hon av røttum átti at verið handfarin líka klófast sum náttúruvandalur, kreppur og hungur. Vit áttu øll sum er at høgt bremsuna í og nýtt alt okkara skil og uppfinsmi til tess at basa katastrofun. Allir hugsandi møguleikar áttu at verið vendir. Vit áttu at hugsað nýtt og ótrúligt – og viðgongt, um tað kann bjarga mannalivum.

Vit kundu byrjað við okkum sjálvum. Eru vit tilkomnu bilfórarar nøkur góð fyrmynd hjá teimum yngru. Hvussu mangan er kilometurvísarin ikki farin uppum 80, meðan líti Hanus sat á forsetrinum. Ungur nemur, gamal fremur. Legga skúlarnir nóg stóran dent á ferðslufælur, og er tað nakað, sum koyrlærarnir kundu gjørt betri. Uppskot er um at fáa eina glóðubreyt. Men hvat við at fingið Trygd og Tryggingarfelagið at sponsorerað nakrar kappkoyringarbreytir. So kundu tey ungu sloppið at rasa út – uttanfyrri alfaraveg. Tað verður dyrt, gamani. Men ferðsluskadarnir eru sanniliga eisini dýrir fyrri tryggingarfeløg og sjúkrahúsvirkið. Og mannaliv kundu ikki gerast upp í milliónum.

Uppskot hevur verið frammi um at blombra bilarnar, so at teir ikki kundu koyra ov skjótt. Landsstýrismaðurin í ferðslumálum og bilasólumadurin, Finnboji Arge, havnaði hesum uppfinsama uppskoti, tí tað eftir hansara tykki fór at skerja tað persónliga frælsi og fór at vera ov nógv. Alvararot. Er tað kanska persónligt frælsi at sleppa at koyra út av vegnum við miklari ferð – og viðvíkjandi kostnaðinum: spurningurin er um sjúkrahúsvirkið ikki hevði spart allar pengarnar innafur, sum tað hevði kostað, um tað almenna figgiði blomberingina.

Er revsingin fyrri at koyra ov skjótt ov lin, kundu vit eisini spurt. Áttu tey ungu, sum eru í vandabólkinum, at fingið koyrikortid eina royndartid – til tey hava prógvað at tey duga at koyra. Kundi tað ikki verið eitt hugskot at bilseljarar, tryggingarfeløg og onnur, sum hava ábyrgd av ferðsluni, fóru undir eitt stórt og áhaldandi marknaðaráttak. Saman við eini kappkoyringarbreyt kundi ein slíkt herferð kanska gjørt, at ungdomurin fór at halda tað vera óneyðugt og bygdarsligt at koyrt ov skjótt á alfaraveg.

Og hví ikki tosa hart um ferðslumentanina. Er tað ein náttúrlig, at øll skulu hava bil. Um tann almenna ferðslan var bilgari og betri, hevði tað so ikki tikið broddin av okkara motormani. Og hevði tað verið líka stuttligt at tikið bilin við í dans, um bussurin koyrði hvønn tíma alla náttina.

Og felagið móti ferðsludeyða... Eitt privat áhugafelag – møguleiga við umboðum fyrri foreldur at ungum í vandabólkinum – hevði ikki havt somu bindingar sum Ráðið fyrri Ferðslutrygd. Við áhaldandi trysti kundi tað kanska fingið onkran politikara at vakna úr sínum Tornurósudúri, tí í løtuni er skammiliga stilt um hetta stóra vandamálið á politiska pallinum.

Sjálvandi er nógv av hesum lættari sagt enn gjørt. Men ferðsludeyðin er eitt so stórt vandamál í okkara samfelag, at vit verða noyðd at viðgera tær viðgongdu loysnirnar og at lata allar møguleikar standa opnar. Hava vit kanska ráð at lata vera?

Savnsmynd úr Sankta
Frans skúla í Havn

Barnamentan á dagsskránna

Danski mentamálaráðharrin, Elisabeth Gerner Nielsen, hevur orðað ein politikk, sum skal fæst á barnamentanarøkinum í Danmark. Í hesum liggja stórar ætlanir fyrri børnni. Hóast politisku framsøgufólkini sum heild hava tikið væl ímóti uppskotinum, eru fleiri, ið sakna frábrigdi í uppskotinum, sum eru ætlað teim minni privilegeraðu børnunum og børnum, sum hava eina aðra mentanarlaga bakgrund

Turið Kjølbro

Barnamentan hevur søguliga aldri verið høgt í metum, hvørki hjá teimum, ið seta út í kortið, hvat børnni skulu hava, ella hjá teimum, ið jatta pengar til tað. Sum hugtak merkir barnamentan tilboð, sum vaksin evna til børn. Innan mentanarsosiologi verður barnamentan greinað sum ein generellur livsfurm, sum fævnir um bæði materiellar og hugmyndafrøðiligar dimensjónir. Hugtakið er dynamiskt og er undir stöðugari ávirkan av tí, ið fer fram í landinum og tí eisini undir ávirkan av fjøl- og margmiðum.

Í mentanarálitinum Avmarkaður marknaður, sum arbeiðsbólkurin, ið landsstýrismaðurin í mentamálum setti í 1995 at gera tilmáli um ein framtíðar mentanarpolitikk, eigur føroyska barnamentanin bert eitt beinleiðis tilmáli: Mælt verður til at stuðla útgávu av føroyskum bókum, undir hesum eisini barna- og ungdomsbókmentum.

Bókadeild Føroya Lærarafelags, sum gevur út meiri enn 90 % av øllum barna- og ungdomsbókum í Føroyum, fær eina millión krónur um árið til útgávuvirksemi, og jattanin hevur ikki verið skerd meðan búskapar-

kreppan hevur staðið við. Í álitinum verður sagt, at Landskassin fær milliónina aftur í øllum góðum í skatti og øðrum gjöldum, og tiskil kostar tað landinum lítið og einki í krónum at veita barna- og ungdomsbókmentum henda livsneyðiga stuðul, men mentanarlígi vinnugurin má haraftur ímóti sigast at vera stórus.

Ikki minni enn ein kollvelting er farin fram í áttatíðinum, tá ið tað ræður um barnabókútgávu, tí ongan tíð er so nógv var barnabókurnar komnar út. Stórur børnni og tey ungu eru to framvegis við skerdan lut, og her mugu munagóð stig takast, skulu hesir aldursbólknir ikki heilt detta burturimillum. Sambært kanning hjá Jette Forchhammer, mentanarsosiologi, av sjónvarps- og frítíðarvanunum hjá føroyskum børnum í nýggjari tíð, eru tað hesi, ið lesa minst, og tað er einfalt eitt úrslit av, at so lítið kemur út til teirra.

Góðar ætlanir

Í Danmark eru tey komin eitt sindur longri enn vit. Í farnu viku legði danski mentamálaráðharrin, Elisabeth Gerner Nielsen, fram eina heildarútgávu av, hvønn politikk danska stjórnin fer at reka innan barnamentanarøkið í fram-

tíðini. Eitt av tilmælunum hjá mentamálaráðharrinum er at seta á stovn eitt Barnaráð, hvørs uppgáva skal vera at vegleiða um barnapolitiskar spurningar og tryggja, at møguleikarnir hjá børnum at gera vart við seg, vekja stóri ans í mentanarpolitikkinum.

Sum heild eru politisku framsøgufólkini á Christiansborg positiv, men fleiri hava funnist at mentamálaráðharrinum fyrri at vera ov iðin eftir at geva børnunum eitt felags mentanargrundarlag og felags virði.

Børn skulu ikki stýrast. Vit skulu ikki oyðileggja tey við at finna uppá alt ov nógv hugskot til, hvussu tey kundu verða betri, førði Brian Mikkelsen, framsøgumaður hjá Konservativa flokkinum, fram á Fólkatingi.

Eisini framsøgumaðurin hjá SF, Ole Sohn, var varin, tá tosað varð um at vaksin skulu blanda seg meiri í barnamentanina.

Tað er umráðandi, at børn fáa loyvi at vera børn, uttan alla tíðina at hava fyrilit fyrri virðum í lívinum hjá teimum vaksnu. Vit skulu ikki skipa fyrri øllum møguleikum fyrri børn uttan at spyrja tey eftir, men heldur saman við teimum, segði Ole Sohn, sum sum heild saknaði, at rættindini hjá

børnum vóru sett á dagsskránna.

Tey vaksnu, sum skulu geva børnum okkara lut í okkara mentan, nýfast ikki at hava ein koyril í hondini.

Ikki nógv vert

Formaðurin hjá mentamála- og útbúgvingarnevndina í Høje Taastrup kommunu, Svend Erik Dalsgaard, ið situr á Fólkatingi fyrri Sosialdemokratarnar, heldur ikki, at finu ætlanirnar hjá mentamálaráðharrinum eru nógv verdar, um tær ikki verða settar í samband við sosial- og bústaðarpolitikk.

Ætlanirnar eru góðar, men í veruleikanum er stóran ein onnur. 21 prosent av øllum børnum í Danmark hava eina aðra mentanarlaga bakgrund enn eina danska. Tey eru fødd og vaksin upp her, men hava framhaldandi ógvuliga trupult við at laga seg til danska samfelagið.

Peter Sass, fólkatingslimur fyrri sama flokk, er samdur.

Vit eiga ikki at gloyma, at tað eru børn, sum ikki eru so privilegierað. Børn, sum vanligu ikki gera nýtslu av tilboðum í musikkskúlum, ítróttarfeløgum ella øðrum. Hesi hava eisini tørv á einum tilboði, men tað er eingin sum rópar upp fyrri tey.